

Zenon Mendrala

dr inż., pułkownik w stanie spoczynku, pracownik wojska w MON

Rola szkolenia wojskowego członków organizacji proobronnych, studentów i uczniów w tworzeniu oraz funkcjonowaniu wojsk obrony terytorialnej

Wprowadzenie

Artykuł jest poświęcony omówieniu roli organizacji proobronnych i klas realizujących innowacyjne programy kształcenia o charakterze wojskowym, w realizacji zadań obronnych oraz kształtowaniu zasobów osobowych Sił Zbrojnych RP (SZ RP) – w szczególności Wojsk Obrony Terytorialnej (WOT). Dodatkowo poruszone zostały najnowsze zagadnienia szkolenia wojskowego studentów i absolwentów studiów wyższych na potrzeby budowy korpusu oficerów rezerwy SZ RP.

W części wstępnej omówione zostały problemy definicji (istoty) głównych analizowanych podmiotów, tj. wojsk (sił) obrony terytorialnej, organizacji proobronnych i klas wojskowych – w zakresie, jaki jest niezbędny dla zrozumienia treści artykułu. Dalej omówiona została rola tych podmiotów w podsystemie militarnym, w szczególności w tworzeniu i funkcjonowaniu WOT. W końcowej części skrótkowo opisane zostały problemy związane z edukacją obronną w uczelniach wyższych.

Przedstawione dane oparte są o aktualne, toczące się działania, bieżące doświadczenia i dokumenty robocze, w większości niepublikowane. Z tego względu treści te powinny być traktowane jako opis aktualnych trendów, nie zaś jako rozwiązania trwałe i niezmiennie.

Rola WOT i organizacji proobronnych w systemie obronnym

Punktem wyjścia do rozważań na temat tworzenia WOT, a w tym roli organizacji proobronnych, jest ocena stanu bezpieczeństwa narodowego, które jest najczęściej definiowane w kategoriach militarnych – jako stan charakteryzujący się brakiem zagrożeń. W istocie mniejsze lub większe zagrożenia występują stale, zatem można uznać, że pojęcie bezpieczeństwa narodowego (państwa) przedstawia stan wyrażony stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń. Jeżeli potencjał obronny równoważy lub przewyższa zagrożenia można mówić o stanie bezpieczeństwa. W sferze zainteresowania każdej władzy i administracji państwowej, także w Polsce, jest utrzymywanie bezpieczeństwa narodowego na możliwie najwyższym poziomie¹.

Czym innym jest natomiast subiektywne poczucie bezpieczeństwa, na które wpływa splot różnych czynników. W Polsce jednym z ważniejszych jest pojawienie się konfliktów zbrojnych w pobliżu granic, noszących znamiona tzw. konfliktów lub wojen hybrydowych. Niezależnie od realnego prawdopodobieństwa rozpoczęcia podobnego konfliktu w naszym kraju, w odbiorze społecznym istnieje poczucie zagrożenia. Wprawdzie w opinii zdecydowanej większości (77%) obywateli, badanych w dniach 6–16 listopada 2014 r., Polska jest krajem bezpiecznym, niemniej odsetek mających przeciwnie zdanie nadal jest znaczący².

W reakcji na to zjawisko pojawia się wiele inicjatyw społecznych, w tym powstawanie i aktywna działalność stowarzyszeń o charakterze obronnym i paramilitarnym. Niekiedy na bazie jednostek strzeleckich tworzone są samorządnie tzw. społeczne pododdziały obrony narodowej lub też lokalne ochotnicze struktury, nazywane jednostkami obrony terytorialnej³.

Kierownicze organy państwa podejmują w związku z tym praktyczne działania. W dniu 25 kwietnia 2016 r. została zatwierdzona koncepcja utworzenia WOT, zawierająca rozwiązania budowy stosunkowo licznych sił OT rozmieszczonych na terenie całego kraju. W dokumencie wskazano, że ważną rolę w budowie zasobów osobowych WOT mają odegrać organizacje pozarządowe, w szczególności proobronne, a także klasy o profilu wojskowym⁴.

Pierwsze próby tworzenia wojsk obrony terytorialnej pojawiły się podczas I wojny światowej i związane były ze zwiększeniem zasięgu rażenia środków walki. Do tego czasu istniał wyraźny podział na strefę walki (front) i względnie spokojne zaplecze. Pojawienie się lotnictwa na polu walki, jako nowego środka walki zbrojnej, a wraz z nim możliwości przenikania za linię frontu w głąb kraju, skutkowało możliwością

¹ B. Balcerowicz, *Wybrane problemy obronności państwa*, AON, Warszawa 2007, s. 9–10; por. także: M. Ptak, *Współczesne rozumienie bezpieczeństwa, zagrożeń i obronności*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2010, Nr 1(155); Z. Zamiar, P. Zamiar, *Pozamilitarne ogniwa w systemie bezpieczeństwa militarnego państwa*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2011, Nr 4(162).

² *Ocena stanu bezpieczeństwa państwa. Raport z badania sondażowego przeprowadzonego na zlecenie Biura Bezpieczeństwa Narodowego*, CBOS, Warszawa 2014, s. 4–6.

³ Ł. Dryblak, *Organizacje proobronne a państwo polskie, 1989–2015*, w: P. Soloch, P. Żurawski vel Grajewski, Ł. Dryblak, *Organizacje proobronne w systemie bezpieczeństwa państwa. Charakterystyki wybranych armii państw europejskich na tle armii polskiej*, Raport Instytut Sobieskiego, Warszawa 2015, s. 22–30.

⁴ „Koncepcja utworzenia Wojsk Obrony Terytorialnej (Etap I 2016–2017)”, niepubl.

paraliżowania żywotnych sił na terytorium przeciwnika. Zagrożenie to zostało w późniejszym czasie spotęgowane rozwojem broni raketowej i broni masowego rażenia. Formułowane są nawet poglądy, że podział na front i zaplecze jest nieaktualny. W sytuacji, gdy wewnątrz kraju okazało się bezsilne wobec skutków wojny, przyszła pora, aby zorganizować jego ochronę i obronę⁵.

Pierwszą reakcją było powstanie spontanicznych służb ochrony, odpowiednika dzisiejszej obrony cywilnej oraz organizacji obrony przeciwlotniczej i przeciwgazowej. W Polsce powstała Liga Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej (LOPP) – masowa polska organizacja paramilitarna, powołana w 1928 roku⁶.

Okazało się wkrótce, że oprócz oddziaływania środkami ogniowymi, przeciwnik może przerzucać na tyły walczących wojsk desanty powietrzne i morskie oraz grupy dywersyjno-rozpoznawcze. Do walki z nimi, jak również do ochrony ważnych obiektów, konieczne było posiadanie formacji uzbrojonych. Stąd idea wojsk obrony terytorialnej, jako części sił zbrojnych – mniej licznych i słabiej uzbrojonych niż wojska operacyjne, lecz wystarczających do obrony żywotnych elementów funkcjonowania państwa.

Mimo utrwalenia pojęcia „obrona terytorialna” w teorii sztuki wojennej, jest ono często używane dla określenia zupełnie różnych rzeczywistości. Stąd częste stosowanie wyrażenia „obrona terytorialna kraju” zamiast „obrona terytorium kraju”, choć pierwsze oznacza siły terytorialne, a drugie całość przygotowań obronnych.

Według Józefa Marcza i Ryszarda Jakubczaka należy odróżnić znaczenie strukturalne i funkcjonalne obrony terytorialnej. Ich zdaniem Obrona Terytorialna, w strukturalnym znaczeniu, jest drugim – obok mobilnych wojsk operacyjnych – powszechnym komponentem obronnej struktury SZ RP, przygotowanym do prowadzenia ochrony i obrony miejscowej w ścisłym współdziałaniu z wojskami operacyjnymi. W znaczeniu funkcjonalnym Obrona Terytorialna jest wojskową formą powszechnej ochrony i obrony narodowej, przygotowaną na szczeblu terytorialnym na całym obszarze Polski, obejmującą: ochronę i obronę granic, miejscowości oraz ważnych obiektów i rejonów, w tym szczególnie infrastruktury krytycznej⁷.

Problem definicyjny uwidacznia się tym bardziej, że w małych krajach, takich jak Szwajcaria, kraje nadbałtyckie, kraje Beneluxu, a w jakimś stopniu także kraje skandynawskie – obrona planowana jest wyłącznie na terytorium własnego kraju, gdyż niewielkie siły zbrojne nie są w stanie prowadzić operacji na terytorium, z reguły znacznie silniejszego, przeciwnika. W tych przypadkach istotnie cała obrona narodu państwa może być traktowana, jako „obrona terytorialna”⁸.

W państwach średnich i dużych, do których należy także Polska, obrona terytorialna nie jest w stanie skutecznie ponosić ciężaru operacji obronnej. Zakładając nawet, że byłaby uzbrojona porównywalnie z wojskami operacyjnymi, na przeszkodzie stoi decentralizacja, przywiązanie do lokalnego terytorium i mniejsza mobilność, co uniemożliwia koncentrację sił, wykonanie uderzenia na wybranych kierunkach,

⁵ J. Suwart, *Zarys Obrony Cywilnej w Polsce w latach 1920–1996*, AON, Warszawa 2003, s. 9–10.

⁶ Ibidem, s. 11–20.

⁷ J. Marczak, R. Jakubczak, *Raport strategiczny: Siły Zbrojne RP w drugiej dekadzie XXI wieku. Koncepcja strategiczna Obrony Terytorialnej RP*, AON, Warszawa 2014, s. 73–74.

⁸ P. Szymański, współpr. J. Gotkowska, *Formacje Obrony Terytorialnej państw bałtyckich w obliczu zagrożeń hybrydowych*, „Komentarze OSW” 2015, Nr 165.

manewr i synergię. Ponadto, żadnego kraju nie stać na takie same uzbrojenie i wyposażenie OT, jak wojsk operacyjnych, tym bardziej, że i dla tych ostatnich często brakuje nowoczesnego uzbrojenia. Przykładowo w 1939 r. względy natury ekonomicznej i technicznej, powodujące dotkliwe braki w zasobach uzbrojenia oraz sprzętu wojskowego sprawiły, że system obronny Polski w przededniu wojny nie był w stanie z tego powodu wykorzystać prawie 2,25 mln wyszkolonych rezerwistów, tj. ponad 60% całego stanu⁹.

W państwach zachodnich Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) siły obrony terytorialnej rozumiane są, jako ewidentnie obronny system, niedostosowany do wykonania ataku poza granicami kraju i niemożliwy do uznania go za zagrożenie dla innych państw. To militarne siły, których uzbrojenie, technologie i skład jest inny niż sił przeznaczonych do interwencji zewnętrznej oraz które opierają się na zasobach obronnych i instytucjach miejscowych¹⁰.

Według amerykańskiej definicji, Obrona Terytorialna to komponent nowoczesnej struktury militarnej, którego powiązanie z systemem pozamilitarnym w decydujący sposób wpływa na skuteczność obrony narodowej¹¹.

Według radzieckich terminów wojskowych wojska obrony terytorialnej to część sił zbrojnych przeznaczonych dla wsparcia jednostek wojsk operacyjnych w czasie wojny, ochrony i obrony rejonów oraz ważnych obiektów w głębi kraju (lotnisk, baz, punktów kierowania, składów itp.) walki z desantami, walki z grupami dywersyjnymi oraz innych zadań¹².

W niniejszym artykule przyjęto, że wojska obrony terytorialnej to część sił zbrojnych przeznaczona do prowadzenia działań bojowych na obszarze kraju, samodzielnie lub wspólnie z wojskami operacyjnymi oraz pozamilitarnymi ogniwami obronnymi. Ich zadania polegają na wsparciu wojsk operacyjnych i zapewnieniu im swobody operacyjnej, ochronie i obronie obiektów infrastruktury krytycznej oraz wsparciu Obrony Cywilnej¹³.

Wynika z tego, że komponent terytorialny w pierwszej kolejności przeznaczony jest do wsparcia i zabezpieczenia wojsk operacyjnych oraz realizacji części zadań w ramach militarnej obrony obszaru kraju, we współdziałaniu z lokalnymi, pozamilitarnymi elementami systemu obronnego. W pozamilitarnych przygotowaniach obronnych ważny jest z kolei czynnik społeczny, tj. obywatele zrzeszeni w różnego rodzaju organizacjach.

Różnorodność organizacji społecznych powoduje, że aparat pojęciowy ich dotyczący wymaga wyjaśnienia. O ile organy władzy i administracji publicznej są powołane przez państwo i wynagradzane za działanie dla dobra publicznego (nie zysku), a dla organizacji gospodarczych głównym wyznacznikiem istnienia jest zysk, o tyle organizacje społeczne nie są organami władzy lub administracji i nie działają dla zysku. Pojęcie to zostało zawarte w ustawie Kodeks postępowania administracyjnego,

⁹ K. Pindel, *Obrona terytorialna w II Rzeczypospolitej*, Wyd. Bellona, Warszawa 1995, s. 9.

¹⁰ H. Mendershausen, *Reflections on territorial defense. A Rand Note prepared for the United States Air Force*, N-1265-AF, Rand Santa Monica, January 1980, s. 2–3.

¹¹ *International Military and Defense Encyclopedia*, ed. T. Dupuy, t. 3, Washington 1993.

¹² *Wojennyj encyklopediczeskij słowar*, Wojennoje Izdatelstwo, Moskwa 1986.

¹³ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, pod kier. B. Zdrodowskiego, AON, Warszawa 2008, s. 80, 121, 167.

a oznacza organizacje zawodowe, samorządowe, spółdzielcze i inne¹⁴. W przepisach ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, regulujących powinności obronne, mowa jest właśnie o „organizacjach społecznych”¹⁵.

Z kolei „organizacje pozarządowe” w ustawie o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie zostały określone, jako niebędące jednostkami sektora finansów publicznych i niedziałające w celu osiągnięcia zysku, osoby prawne lub jednostki nieposiadające osobowości prawnej¹⁶. Są to głównie stowarzyszenia działające na podstawie przepisów ustawy Prawo o stowarzyszeniach¹⁷ oraz fundacje, działające na podstawie przepisów ustawy o fundacjach¹⁸.

Terminem nieoficjalnym jest tzw. „III sektor”, używany zamiennie do określenia zarówno organizacji społecznych, jak i organizacji pozarządowych. Szeroka, niezupełnie zbieżna ze stanem prawnym, definicja III sektora obejmuje bardzo zróżnicowane organizacje grup obywatelskich¹⁹. Wąska definicja III sektora obejmuje fundacje i stowarzyszenia – bez Ochotniczych Straży Pożarnych, które mają wprawdzie formę prawną stowarzyszeń, lecz wykonują zadania w oparciu o przepisy ustawy o ochronie przeciwpożarowej²⁰.

Z punktu widzenia funkcjonowania SZ RP, w tym WOT, szczególne znaczenie ma część organizacji pozarządowych, tzw. organizacje proobronne. Są to stowarzyszenia prowadzące działalność bezpośrednio związaną z obronnością albo bezpieczeństwem państwa, mające statut uzgodniony z Ministrem Obrony Narodowej i podpisane porozumienie o współpracy z Ministrem lub z dowódcą jednostki wojskowej. Wśród nich najbardziej użyteczne dla SZ RP są „organizacje paramilitarne”, które w swej strukturze i działaniu przypominają siły zbrojne, jednak nie są ich częścią.

Kolejnym ważnym podmiotem są szkoły publiczne i niepubliczne, w tym szkoły z rozszerzonym programem edukacji dla bezpieczeństwa, które w decyzji Ministra Obrony Narodowej w sprawie zasad współpracy resortu obrony narodowej z organizacjami pozarządowymi określone zostały, jako „inni partnerzy społeczni” obok organizacji pozarządowych²¹.

¹⁴ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 2016 r., poz. 23, z późn. zm.), art. 5 § 2 pkt 5.

¹⁵ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2016 r., poz. 1534, z późn. zm.), art. 2 i dalsze.

¹⁶ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz.U. z 2016 r., poz. 239, z późn. zm.) w art. 3 ust. 2.

¹⁷ Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. z 2015 r., poz. 1393, z późn. zm.).

¹⁸ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach (Dz.U. z 2016 r., poz. 40).

¹⁹ Są to m.in.: fundacje, stowarzyszenia, a także ich federacje i związki; organizacje działające na mocy odrębnych przepisów, w tym m.in. Polski Czerwony Krzyż, Liga Obrony Kraju, Związek Ochotniczej Straży Pożarnej, koła łoświeckie, komitety społeczne; związki zawodowe i związki pracodawców; organizacje samorządów grup zawodowych (korporacje zawodowe, cechy rzemieślnicze, kółka rolnicze); organizacje kościelne: instytucje społeczne związków wyznaniowych, prowadzące działalność świecką; grupy wsparcia, grupy samopomocowe.

²⁰ Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o ochronie przeciwpożarowej (Dz.U. z 2016 r., poz. 191).

²¹ Decyzja Nr 187/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 9 czerwca 2009 r. w sprawie wprowadzenia zasad współpracy resortu obrony narodowej z organizacjami pozarządowymi i innymi partnerami społecznymi (Dz. Urz. MON z 2009 r., Nr 12, poz. 131, z późn. zm.).

W rzeczywistości te dwie grupy podmiotów zdecydowanie się różnią. Organizacje pozarządowe powstają z inicjatywy ich założycieli (osób prywatnych), a głównym ich celem jest działalność *pro publico bono* z jednoczesną realizacją zamiarów swoich członków. Szkoły i inne placówki oświatowe, na mocy obowiązującego prawa, tj. ustawy o systemie oświaty²², są pod względem prawnym zakładami administracyjnymi. Jako takie stanowią względnie samodzielne jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego (nie posiadają osobowości prawnej), wyposażone przez samorząd w wyodrębnione środki rzeczowe (mienie i majątek szkoły) i osobowe (zatrudniona kadra pedagogiczna oraz pracownicy administracji i obsługi), świadczące usługi o szczególnym znaczeniu społecznym (realizacja zadań edukacyjnych). Nie mogą one kształtować dowolnie – tak jak organizacje pozarządowe – charakteru swojej aktywności²³.

W Polsce po II wojnie światowej decyzja o utworzeniu wojsk Obrony Terytorialnej Kraju (OTK) zapadła w 1959 r., a rozpoczęto je budować w 1963 r. Miały one odgrywać istotną rolę w systemie bezpieczeństwa narodowego. Ich utworzenie było odpowiedzią na nowy typ zagrożeń, jakie pojawiły się w związku z wprowadzeniem do arsenałów wielkich mocarstw broni jądrowej i środków jej przenoszenia, umożliwiających rażenie dowolnego miejsca na kuli ziemskiej. Uznano, że w wypadku wybuchu wojny konieczne będzie posiadanie odpowiednich sił i środków na terytorium kraju, przeznaczonych do zapewnienia bezpieczeństwa ludności cywilnej, możliwości funkcjonowania organów administracji publicznej i likwidacji skutków uderzeń bronią masowego rażenia oraz właściwego funkcjonowania gospodarki narodowej²⁴.

Utworzenie OTK nie miało związku z planami Układu Warszawskiego (UW) – przeciwnie, było raczej działaniem w kierunku uniezależnienia się w pewnym stopniu od wpływu czynników radzieckich. Miało to miejsce po nieudanej próbie stworzenia względnie niezależnego, krajowego systemu obronnego i określenia w inny sposób miejsca Polski w UW. W 1956 r. grupa wyższych oficerów, wśród których ważną rolę odgrywał szef Zarządu Operacyjnego Sztabu Generalnego WP, gen. Jan Drzewiecki, opracowała memorandum do władz radzieckich w tej sprawie. Memorandum zostało wręczone przez Władysława Gomułkę podczas jego wizyty w Moskwie, lecz w praktyce nie zostało zrealizowane²⁵.

Na uwagę zasługuje fakt, że w żadnym innym państwie członkowskim UW formacji tego typu nie powstały. A sprawa była niezwykle pilna, gdyż w myśl dominującej w tamtym czasie na Zachodzie doktryny użycia strategicznych środków jądrowych już w pierwszej fazie wojny, Polska mogła stać się celem ataku atomowego. Tym bardziej, że Związek Radziecki, wraz z pozostałymi krajami bloku wschodniego, na środkowoeuropejskim teatrze działań dysponował 65 dywizjami, z których 45 mogło

²² Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 2016 r., poz. 1943, z późn. zm.).

²³ Administracja publiczna to realizowane przez jego organy państwa, a także przez organy samorządu terytorialnego zaspokajanie podstawowych zbiorowych i indywidualnych potrzeb obywateli; zob.: *Prawo administracyjne*, red. J. Boć, Kolonia Limited, Wrocław 2010, s. 15–16, 129–131.

²⁴ J. Kajetanowicz, *Wojska lądowe obrony terytorialnej kraju w systemie bezpieczeństwa wewnętrznego Polski w latach 1959–1989*, „Zeszyty Naukowe AON” 2008, Nr 4(73), s. 202.

²⁵ *The Warsaw Pact. Alliance In Transition?*, ed. D. Holloway, J.M.O. Sharp, Macmillan, London 1984, s. 89–91; Interview with Gen. Jan Drzewiecki 8 May 1997, <http://www.php.isn.ethz.ch/lory1.ethz.ch/collections/colltopic4e70.html?lng=en&id=20667&navinfo=15697> [dostęp: 17.10.2017].

być użyte natychmiast, podczas gdy państwa NATO dysponowały ok. 25 dywizjami przeliczeniowymi, lecz ze względu na ich niewłaściwe rozmieszczenie i problemy logistyczne dysproporcja była jeszcze większa²⁶.

Współczesny stan wojsk OT jest wynikiem reorganizacji tych jednostek w latach 2007–2008, w ramach której brygady OT przeformowano na bataliony. Z dniem 1 lipca 2008 r. bataliony OT przeformowano w bataliony zmechanizowane i piechoty górskiej, pozostawiając osiemnaście batalionów OT czasu „W”.

Obecna reorganizacja i rozbudowa komponentu terytorialnego stanowi nowe możliwości dla ochotników do terytorialnej służby wojskowej, a jednocześnie otwiera pole współpracy z organizacjami proobronnymi, dla których jednostki OT są naturalnym partnerem.

Wsparcie WOT ze strony organizacji proobronnych

Wśród kręgów decyzyjnych NATO istnieje świadomość, że obecne środowisko bezpieczeństwa wymaga rozwoju współpracy jednostek wojskowych ze strukturami cywilnymi, w tym organizacjami społecznymi. Koncepcja Strategiczna NATO, przyjęta 24 kwietnia 1999 r., w pkt. 60 stanowi, że dla prowadzenia operacji realizowanych przez NATO decydujące znaczenie mają związki między siłami Sojuszu i organizacjami cywilnymi (zarówno rządowymi, jak i pozarządowymi). Współpraca z nimi jest niezbędna dla logistyki, transportu, komunikacji i pomocy medycznej²⁷. Stąd doskonalone są relacje i współpraca jednostek wojskowych z organizacjami pozarządowymi w operacjach NATO, Organizacji Narodów Zjednoczonych i Stanów Zjednoczonych. Dotyczy to zarówno operacji wojskowych na poziomie strategicznym i operacyjnym, jak również misji przywracania pokoju oraz stabilizacji w rejonach konfliktów zbrojnych, współpracy cywilno-wojskowej (Civil-Military Co-operation – CIMIC)²⁸.

W Polsce zarejestrowanych jest ok. 100 tys. stowarzyszeń i 17 tys. fundacji. Oprócz tego istnieje ok. 50 tys. podmiotów, niemieszczących się w definicji sektora organizacji pozarządowych, ale działających w podobny sposób²⁹.

Zasadnicza rola organizacji społecznych w czasie pokoju polega na edukacji dla bezpieczeństwa, promowaniu różnych aspektów obronności (tworzenie swego rodzaju lobby proobronnego), propagowaniu historii i tradycji oręża polskiego, krzewieniu uczuć patriotycznych, obywatelskich i prospołecznych. Ponadto organizacje proobronne w okresie pokoju mogą prowadzić szkolenie wojskowe ochotników na potrzeby przygotowania rezerw osobowych SZ RP, a nawet tworzyć pododdziały paramilitarne, zdolne do włączenia się w razie potrzeby do działań OT.

W dziedzinie niemilitarnej organizacje proobronne mogą brać udział w szkoleniu dotyczącym ochrony ludzi, mienia, środowiska itp., a także zapewnić wsparcie służb

²⁶ T. Stanley, *NATO in Transition: The Future of the Atlantic Alliance*, Wyd. F.A. Praeger, New York, 1965.

²⁷ *The Alliance's Strategic Concept* (official text), oficjalna strona NATO, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en [dostęp: 10.05.2017].

²⁸ L. Borgomano-Loup, *Improving NATO-NGO Relations in Crisis Response Operations*, ed. J. Dufourcq, Rome 2007, s. 39–49.

²⁹ P. Adamiak, B. Charycka, M. Gumkowska, *Kondycja sektora organizacji pozarządowych w Polsce 2015. Raport z badań*, Warszawa 2016, s. 27–28.

w izolowaniu zagrożonego terenu, realizacji pierwszej pomocy przedlekarskiej, ewakuacji poszkodowanych i rannych oraz usuwaniu skutków sytuacji kryzysowych.

W czasie kryzysu zadaniem organizacji społecznych, szczególnie organizacji ratowniczych, będzie wsparcie potencjału ochronnego państwa i służb bezpieczeństwa powszechnego, tj. monitorowanie, informowanie oraz ostrzeganie o zagrożeniach, ratowanie życia lub zdrowia ludzi i zwierząt czy dóbr kultury, mienia i środowiska, udzielanie pomocy humanitarnej poszkodowanym itp.

W czasie „W” zdolni do służby wojskowej członkowie organizacji proobronnych zostaną wcieleni do jednostek wojskowych. Niezmobilizowani mogą w ramach organizacji realizować zadania właściwe dla stanów gotowości obronnej państwa czasu pokoju, a ponadto podejmować działania o charakterze wojskowym, w tym także udział w działaniach bojowych. Włączenie organizacji proobronnych do działań bojowych jest możliwe pod pewnymi warunkami, zgodnie z normami prawa konfliktów zbrojnych³⁰.

W ostatnim okresie w Ministerstwie Obrony Narodowej (MON) podjęte zostały działania w kierunku zintensyfikowania współpracy z organizacjami proobronnymi, ujednoczenia podstawy programowej szkolenia wojskowego i ewaluacji efektów tego szkolenia. Prace te prowadzi Biuro do Spraw Proobronnych, we współdziałaniu z właściwymi komórkami organizacyjnymi MON i jednostkami organizacyjnymi resortu. Biuro jest jednostką organizacyjną właściwą m.in. w sprawach standaryzowania i systematyzowania procesu kształcenia oraz szkolenia wojskowego poza resortem obrony narodowej, tj. m.in. w tych organizacjach³¹.

Początkowo nacisk położono na szkolenie instruktorów z organizacji proobronnych i nauczycieli klas wojskowych, w celu umożliwienia szkolenia bez angażowania kadry zawodowej SZ RP. Poza tym, udzielono wsparcia fachowego i w zakresie pomocy szkoleniowych. Opracowane i upowszechnione zostały podstawy programowe (minimum programowe dla organizacji proobronnych). Opracowano i wydano *Vademecum strzelca*³², a także udostępniono inne pomoce szkoleniowe. Ponadto w 2016 r. przeprowadzono wiele przedsięwzięć, w tym m.in.:

- Cykl ponad 30 szkoleń ogólnowojskowych i specjalistycznych, przeprowadzonych we współpracy z jednostkami wojskowymi na terenie całego kraju. W szkoleniach udział wzięło ponad 1900 uczestników z ok. 70 organizacji proobronnych (lub ich oddziałów terenowych) i ok. 40 szkół z klasami mundurowymi;
- Koordynacja udziału organizacji proobronnych w ćwiczeniu z wojskami ANA-KONDA-16 oraz Regionalnym Ćwiczeniu Obronnym na terenie woj. podkarpackiego. W obu ćwiczeniach udział wzięło 519 uczestników z 5 organizacji proobronnych, na 5 kierunkach szkoleniowych;

³⁰ Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej (Dz.U. z 1927 r., Nr 21, poz. 161) w art. 1 stanowi, że ustawy, prawa i obowiązki wojenne stosują się nie tylko do armii, lecz również do polspolitego ruszenia i oddziałów ochotniczych, o ile mają na czele osobę odpowiedzialną za swych podwładnych, noszą stałą i dającą się rozpoznać z daleka odznakę wyróżniającą, jawnie noszą broń i przestrzegają w swych działaniach praw i zwyczajów wojennych.

³¹ Decyzja Nr 393/MON z dnia 7 października 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Biura do Spraw Proobronnych – niepublikowana.

³² *Vademecum strzelca. Podręcznik szkoleniowy członków związków strzeleckich, organizacji proobronnych i klas mundurowych*, Warszawa 2016.

- Konferencje, fora, warsztaty i inne przedsięwzięciach, podczas których prezentowane były dokonania organizacji proobronnych i klas mundurowych w dziedzinie szkolenia³³.

Doświadczenia z tych przedsięwzięć wykazały zróżnicowany poziom wyszkolenia organizacji proobronnych oraz ich przygotowania do współdziałania z jednostkami wojskowymi. Wnioski wskazują na potrzebę wdrożenia minimum programowego, zapewniającego ujednoczenie poziomu wyszkolenia organizacji proobronnych, zgodność ich wyszkolenia ze standardami obowiązującymi w SZ RP oraz przygotowanie organizacji proobronnych do współdziałania z jednostkami wojskowymi SZ RP.

Plan na 2017 r. obejmuje system wsparcia przez Biuro do Spraw Proobronnych szkolenia organizacji proobronnych i klas mundurowych, mający na celu przygotowywanie komponentów organizacji proobronnych do współdziałania z SZ RP oraz przygotowanie kandydatów do różnych rodzajów służby wojskowej i na potrzeby zasobów rezerw osobowych SZ RP³⁴.

Nowością jest program oceny poziomu wyszkolenia organizacji proobronnych („Paszport”). Dokumentem wykonawczym programu jest *Paszport do współpracy pododdziałów organizacji proobronnych z jednostkami wojskowymi Sił Zbrojnych RP*. Do Paszportu opracowano zasady, które składają się z dwóch części: część 1 – „Minimum programowe dla organizacji proobronnych”, część 2 – „Dokumenty wykonawcze”. Zakres „Minimum programowego dla organizacji proobronnych” jest kompatybilny z programami szkolenia obowiązującymi w SZ RP, a zwłaszcza z *Programem szkolenia podstawowego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*. Dokumenty wykonawcze zawierają kartę kwalifikacji do udziału w programie, listę imienną uczestników oraz karty oceny poszczególnych przedmiotów zawartych w minimum programowym³⁵.

Zasady przyznawania Paszportu, czyli swego rodzaju certyfikatu, potwierdzającego osiągnięcie założonego poziomu wyszkolenia, są wdrażane w formie pilotażowego programu ewaluacji komponentów organizacji proobronnych. Ocena poziomu wyszkolenia zakwalifikowanych do programu komponentów organizacji proobronnych nastąpi w trakcie rocznego procesu szkolenia, wspieranego przez resort obrony narodowej. Paszport wręczany będzie tym organizacjom lub ich komponentom, które uzyskają zaliczenie z zakresu przedmiotów i zagadnień szkoleniowych stanowiących „Minimum programowe dla organizacji proobronnych”.

Aktualnie Biuro zakończyło proces kwalifikacji komponentów organizacji proobronnych do programu „Paszport”. W wyniku tego procesu, do udziału w programie zakwalifikowano 26 komponentów z 22 organizacji proobronnych. Zgłoszone komponenty odpowiadają strukturom wojskowym na poziomie plutonu

³³ Sprawozdanie z wykonania Planu działalności Biura do Spraw Proobronnych za 2016 r., Pismo wych. Nr 125/17/BDSP z dnia 10 lutego 2017 r.; Informacja na temat udziału organizacji proobronnych w ćwiczeniu pk. Anakonda-16 i roli Biura do Spraw Proobronnych w tym przedsięwzięciu, Pismo wych. Nr 608/16/BDSP z dnia 12 lipca 2016 r.

³⁴ Plan działalności Biura do Spraw Proobronnych na 2017 rok, zatw. 2 grudnia 2016 r. Nr RWD 3/J/BDSP/7.

³⁵ Dokumentacja w dyspoz. Biura do Spraw Proobronnych oraz na: <http://bdsp.wp.mil.pl/pl/25.html> [dostęp: 24.05.2017].

(od szczebla wzmocnionej drużyny do wzmocnionego plutonu). Ich liczebność zawiera się w zakresie 14–42 osoby, co daje łącznie 657 uczestników programu.

W efekcie pilotażu możliwe będą dalsze działania oraz ewentualne wprowadzenie zmian przepisów prawa, umożliwiających poszerzenie liczby organizacji proobronnych przygotowanych do współdziałania z SZ RP. Baza danych o uzyskaniu Paszportu zostanie przekazana do komórek organizacyjnych MON, dowództw jednostek organizacyjnych SZ RP oraz terenowych organów organizacji wojskowej.

Uzyskanie Paszportu przez komponenty organizacji proobronnych daje im pierwszeństwo w zapraszaniu do współpracy z SZ RP, szczególnie na przedsięwzięcia wymagające podwyższonych kwalifikacji, preferencje w przydziale mienia ruchomego, niewykorzystywanego w SZ RP oraz możliwość bezpośredniego włączenia komponentów organizacji proobronnych z Paszportem do ćwiczeń wojskowych oraz wybranych zadań kryzysowych – bez długotrwałego cyklu przygotowawczego. Przykładem może być udział organizacji proobronnych w ćwiczeniu ANAKONDA-16 oraz planowany udział w ćwiczeniu DRAGON-17. Paszport zwiększa także szanse w kwalifikowaniu indywidualnych kandydatów do służby w WOT lub innych jednostkach organizacyjnych SZ RP. Jednakże warunkiem przyjęcia będzie zdolność do czynnej służby wojskowej, ustalona podczas kwalifikacji wojskowej³⁶.

Mimo intensywnych prac, stan systemowego spożytkowania potencjału organizacji społecznych, w tym szczególnie organizacji proobronnych, w celu wzmocnienia obronności kraju, jest daleki od oczekiwań. Pewną barierą w szkoleniu wojskowym jest kwestia wieku członków organizacji proobronnych. Uczniowie i młodociani członkowie organizacji nie mogą być włączani w skład SZ RP, gdyż nie mają atrybutu samodzielności, znajdując się pod kuratelą opiekunów prawnych, najczęściej rodziców, którzy ponoszą za nich odpowiedzialność. Ponadto, Konwencja o prawach dziecka i angażowaniu dzieci w konflikty zbrojne zakazuje angażowania dzieci–żołnierzy, tj. osób poniżej 18 roku życia. Zakaz ten dotyczy wszystkich uzbrojonych i zorganizowanych sił, grup oraz oddziałów³⁷. Dlatego przepis ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP mówi, że rejestracji wojskowej podlegają obywatele, którzy ukończyli osiemnaście lat życia³⁸.

Ograniczeniem z punktu widzenia szkolenia wojskowego jest dysponowanie bronią palną. Przepis ustawy o broni i amunicji stanowi, że pozwolenia na broń nie wydaje się osobom niemającym ukończonych 21 lat i niespełniającym innych wymagań ustawowych (zdrowie, miejsce pobytu). Na wniosek szkoły, organizacji sportowej, Polskiego Związku Łowieckiego, stowarzyszenia obronnego pozwolenie może być wydane osobie mającej ukończone 18 lat, lecz tylko na broń służącą do celów sportowych lub łowieckich³⁹. Posiadanie broni palnej lub amunicji bez wymaganego zezwolenia jest przestępstwem ściganym z przepisu ustawy – Kodeks karny⁴⁰.

³⁶ Szczegółowa informacja o programie „Paszport” zawarta jest w dedykowanej zakładce na stronie internetowej Biura do Spraw Proobronnych: www.bdsp.wp.mil.pl [dostęp: 22.05.2017].

³⁷ Konwencja o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r. i Protokół fakultatywny do Konwencji o prawach dziecka w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne, przyjęty w Nowym Jorku dnia 25 maja 2000 r. (Dz.U. z 2007 r., Nr 91, poz. 608, z późn. zm.).

³⁸ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony..., *op. cit.*, art. 31 ust. 1.

³⁹ Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji (Dz.U. z 2012 r., poz. 576, z późn. zm.), art. 15 ust. 1 i 2.

⁴⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2016 r., poz. 1137, z późn. zm.), art. 263 § 2.

Natomiast przepisy dotyczące broni i amunicji stanowiących uzbrojenie SZ RP, Policji oraz innych państwowych formacji uzbrojonych, w odniesieniu do których dostęp do broni i amunicji regulują odrębne przepisy, nie przewidują możliwości udostępniania broni bojowej szkołom i organizacjom⁴¹.

Okolicznością obiektywną jest także fakt, że organizacje społeczne, w tym proobronne, cechują się dużym zróżnicowaniem, samodzielnością i niewielkim stopniem integracji utrudniającym spożytkowanie ich potencjału do obronności kraju. Poza tym brak jest:

- Umocowania prawnego (doprecyzowania) zasad udziału organizacji społecznych w realizacji zadań obronnych;
- Prawnego usankcjonowania możliwości wspólnych z SZ RP przedsięwzięć szkoleniowych i korzystania przez te organizacje z obiektów i wyposażenia SZ RP;
- Doprecyzowania zasad udziału organizacji społecznych w realizacji zadań SZ RP w czasie wojny (włączenia do działań bojowych);
- Niepełne jest uzależnienie pomocy materialnej ze strony resortu obrony narodowej dla organizacji społecznych od realizowania przez nie szkolenia wojskowego.

Działania szkół prowadzących klasy o profilu wojskowym na rzecz kształtowania zasobów osobowych WOT

Obowiązkowym przedmiotem nauczania problemów związanych z obronnością w szkołach jest edukacja dla bezpieczeństwa (EDB), przeznaczona dla uczniów gimnazjów, zasadniczych szkół zawodowych, liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników, z wyjątkiem uczniów szkół dla dorosłych. Przedmiot został wprowadzony od 1 września 2009 r., jako 1 godzina na tydzień w całym cyklu kształcenia w gimnazjach, a od 1 września 2012 r. obowiązuje w tej samej liczbie w szkołach ponadgimnazjalnych⁴².

Niezależnie od tego część szkół prowadzi z własnej inicjatywy tzw. „klasy mundurowe”. To potoczne określenie klas w szkołach ponadgimnazjalnych (po reformie średnich), realizujących innowacyjne programy przedmiotu „przysposobienie obronne” („klasy wojskowe”) szkolenia policyjnego („klasy policyjne”), działania Straży Pożarnej („klasy pożarnicze”) lub pełnienia służby granicznej („klasy Straży Granicznej”)⁴³.

⁴¹ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony..., *op. cit.*, art. 3 ust. 2a i 2 b; Ustawa z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz.U. poz. 628, z późn. zm., art. 2).

⁴² Do 2012 r. realizowany był przedmiot „przysposobienie obronne”, zastąpiony przedmiotem „edukacja dla bezpieczeństwa” (EDB). W roku szkolnym 2009/2010 EDB wprowadzono do gimnazjów – zgodnie z nową podstawą programową, opublikowaną w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. (Dz.U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17). Od 2012 r. obowiązuje także w szkołach ponadgimnazjalnych na podstawie rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. (Dz.U. poz. 977 z późn. zm.).

⁴³ Prowadzenie innowacji programowych zostało umożliwione przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki (Dz.U. Nr 56, poz. 506 z późn. zm.).

Zgodnie z porozumieniem o współpracy między Ministrem Edukacji Narodowej i Ministrem Obrony Narodowej, zawartym w 2008 r., Ministerstwo przyjęło m.in. zobowiązania wsparcia merytoryczno-organizacyjnego szkół realizujących rozszerzony program przedmiotów obronnych, czyli tzw. klas wojskowych⁴⁴. Szczegółowe zasady wsparcia ze strony MON i współpracy ze szkołami reguluje decyzja Nr 187/MON Ministra Obrony Narodowej⁴⁵.

Według dostępnych danych innowacje pedagogiczne w zakresie edukacji obronnej realizowane są w kilkuset klasach wojskowych, kształcących kilkanaście tysięcy uczniów. Rozważając możliwości wsparcia tworzenia i funkcjonowania WOT ze strony klas o profilu wojskowym trzeba brać pod uwagę ich charakter, odmienny od organizacji proobronnych. Klasy funkcjonują czasowo, do zakończenia nauki i z zasady nie tworzą trwałych pododdziałów, zdolnych do uczestnictwa w przedsięwzięciach wojskowych. Ich rolę należy rozpatrywać w kategorii źródła zasilenia zasobów osobowych SZ RP, w tym WOT. Z tego względu uczniowie klas wojskowych powinni, jeszcze w trakcie nauki, osiągnąć poziom wiedzy i umiejętności umożliwiające im złożenie przysięgi wojskowej oraz uzyskanie statusu żołnierza rezerwy. W związku z tym, analizie należy poddać uwarunkowania wpływające na taką możliwość, w kontekście wdrożenia zmian w systemie oświaty dokonanych w 2016 r.⁴⁶

W tym przypadku zdecydowanie większą rolę odgrywa problem wieku uczniów, opisany w części dotyczącej organizacji proobronnych. Konwencja o prawach dziecka i angażowaniu dzieci w konflikty zbrojne, a w ślad za nią prawo krajowe, nie pozwala na powołanie młodocianych uczniów do jakiegokolwiek rodzaju służby wojskowej⁴⁷.

Obowiązek szkolny, zgodnie z przepisem art. 35 ust. 2 ustawy Prawo oświatowe, rozpoczyna się z początkiem roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 7 lat⁴⁸ i obejmuje ośmioletnią szkołę podstawową. Wykształcenie średnie uzyskać można po ukończeniu czteroletniego liceum ogólnokształcącego lub pięcioletniego technikum. Zatem uczniowie staną się absolwentami szkoły średniej w wieku 19 lat (liceum) lub 20 (technikum).

Powołanie do służby wojskowej może nastąpić dopiero po wykonaniu odpowiednich procedur, do których należy w pierwszej kolejności rejestracja dokonywana na potrzeby założenia ewidencji wojskowej oraz prowadzenia kwalifikacji wojskowej⁴⁹. Następnym krokiem jest stawienie się osoby do kwalifikacji wojskowej, prowadzonej raz w roku przez trzy miesiące (luty–kwiecień). Stawić się do niej obowiązani są mężczyźni, którzy w danym roku kalendarzowym kończą 19 lat życia oraz ochotnicy, jeżeli ukończyli przynajmniej osiemnaście lat życia. Podczas kwalifikacji wojskowej

---

Przepisy nie przewidują uczestnictwa MON w tworzeniu czy akceptacji programów innowacyjnych przysposobienia obronnego (ani obecnie: EDB), więc MON może jedynie proponować ich modyfikację.

⁴⁴ Porozumienie o współpracy między Ministrem Edukacji Narodowej i Ministrem Obrony Narodowej zawarte w Warszawie w dniu 21 października 2008 r. (Dz. Urz. MON z 2008 r., Nr 21, poz. 276).

⁴⁵ Decyzja Nr 187/MON Ministra Obrony Narodowej..., *op. cit.*

⁴⁶ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 60).

⁴⁷ Konwencja o prawach dziecka..., *op. cit.*

⁴⁸ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2017 r., poz. 59), art. 18 ust. 1 i art. 35 ust. 2.

⁴⁹ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony..., *op. cit.*, art. 31 ust. 3.

następuje m.in. ustalenie zdolności do czynnej służby wojskowej, warunkującej odbywanie służby wojskowej⁵⁰.

Do kwalifikacji wojskowej mogą więc zostać wezwani uczniowie ostatniego okresu czwartej klasy szkoły średniej. Biorąc pod uwagę fakt, że powołanie do terytorialnej służby wojskowej żołnierzy następuje raz na kwartał, przeprowadzenie 16-dniowego szkolenia wojskowego i złożenie przysięgi wojskowej w czasie nauki szkolnej mogłoby zatem dotyczyć wyłącznie uczniów kończących czwarty rok klas wojskowych w technikach, tam gdzie takie występują⁵¹. Jednak należy brać pod uwagę fakt, że maksimum czasu poświęcają oni wtedy na przygotowanie do zdania egzaminu maturalnego, decydującego o przyjęciu na studia, a więc często o całym ich przyszłym życiu.

Kolejnym zagadnieniem jest kwestia złożenia przysięgi wojskowej. Przepisy ustawy o przysiędze wojskowej stanowią, że przysięgę składa żołnierz SZ RP, a więc osoba pełniąca czynną służbę wojskową⁵².

Nie oznacza to, że uczniowie klas wojskowych nie mogą podejmować tematów szkolenia wojskowego, a tym samym wspierać WOT.

Przepis ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP pozwala na skrócenie okresu trwania służby przygotowawczej dla absolwentów szkół realizujących programy innowacyjne lub eksperymentalne przysposobienia obronnego lub edukacji dla bezpieczeństwa. Warunkiem jest zgodność odbytego szkolenia z programem kształcenia w ramach służby przygotowawczej oraz podpisanie porozumienia dyrektora szkoły z komendantem szkoły wojskowej (ośrodka szkolenia), zatwierdzonego przez Szefa Sztabu Generalnego WP⁵³.

Opracowane w tym celu minimum programowe zawiera tematy szkolenia na 119 godzin, czyli 1/3 programu podstawowego. Są to głównie tematy teoretyczne, możliwe do zrealizowania poza jednostką wojskową, praktyczne szkolenie oraz szkolenie specjalistyczne pozostało w skróconym programie służby przygotowawczej, realizowanym w pełnym wymiarze w szkole lub jednostce wojskowej⁵⁴.

W 2016 r. wprowadzono przepis, że pierwszeństwo w powołaniu do terytorialnej służby wojskowej przysługuje absolwentom szkół realizujących programy innowacyjne lub eksperymentalne przysposobienia obronnego albo edukacji dla bezpieczeństwa⁵⁵. Powinni oni jednak zaakceptować następujące warunki:

- wyznaczenie na stanowisko służbowe w korpusie szeregowych⁵⁶;
- pełnienie terytorialnej służby wojskowej rotacyjnie nieprzerwanie przez okres szesnastu dni, w ramach którego odbywaliby szkolenie podstawowe i składali przysięgę wojskową⁵⁷;

⁵⁰ *Ibidem*, art. 32 ust. 1, 4 i 6.

⁵¹ *Ibidem*, art. 98m ust. 7.

⁵² Ustawa z dnia 3 października 1992 r. o przysiędze wojskowej (Dz.U. Nr 77, poz. 386), art. 1.

⁵³ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony..., *op. cit.*, art. 98d ust. 3.

⁵⁴ „Minimum programowe realizowane w ramach innowacyjnych programów przysposobienia obronnego lub edukacji dla bezpieczeństwa oraz programów szkolenia członków organizacji pozarządowych wymaganych do podpisania porozumień z komendantem szkoły wojskowej lub ośrodka szkolenia”, wprowadzone na mocy Decyzji Nr 10/Szkol./P7 Ministra Obrony Narodowej z dnia 21 stycznia 2015 r.

⁵⁵ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony..., *op. cit.*, art. 98k ust. 5, pkt 4.

⁵⁶ *Ibidem*, art. 98k ust. 6.

⁵⁷ *Ibidem*, art. 98m ust. 5.

- możliwość powołania do służby kandydackiej lub zawodowej służby wojskowej na zasadach pierwszeństwa, lecz po pełnieniu terytorialnej służby wojskowej przez okres co najmniej trzech lat⁵⁸.

W szkoleniu wojskowym uczniów klas eksperymentalnych występują podobne problemy, jak w przypadku organizacji proobronnych. Należą do nich kwestie ograniczeń wiekowych i dostępu do broni znajdującej się na wyposażeniu SZ RP. Możliwe jest natomiast stopniowe i systematyczne zwiększanie wsparcia klas wojskowych ze strony resortu obrony narodowej, co wzmocni świadomość obronną obywateli i zwiększy bazę naboru do różnych rodzajów służby wojskowej.

W tym celu na 1 września 2017 r. zaplanowano start pilotażowego programu MON dla szkół ponadgimnazjalnych prowadzących klasy wojskowe, które mogły zgłaszać udział w programie do 18 maja 2017 r. Program ma na celu wsparcie placówek oświatowych w zakresie spójnego i obowiązującego w SZ RP szkolenia wojskowego. Trwał on będzie dwa lata (dwa semestry w klasie II, jeden semestr w klasie III szkoły ponadgimnazjalnej), w formie zajęć teoretycznych i praktycznych, w tym także w postaci szkolenia poligonowego. Zajęcia będą się odbywały przy wsparciu jednostek wojskowych i instytucji podległych MON. Absolwenci placówek oświatowych biorących udział w programie będą mogli, po zakończeniu nauki, przejść kilkutygodniowe szkolenie poligonowe zwieńczone przysięgą wojskową oraz przeniesieniem do rezerwy. Będą mieli również pierwszeństwo w ubieganiu się o przyjęcie do zawodowej służby wojskowej, jak również do WOT. Osoby pragnące kontynuować naukę na wyższych uczelniach wojskowych będą mogły liczyć na dodatkowe punkty w trakcie egzaminów kwalifikacyjnych⁵⁹.

Działania w kierunku szkolenia wojskowego studentów i absolwentów

Przeszkolenie wojskowe studentów i absolwentów studiów wyższych, stanowiące obowiązkowy rodzaj służby wojskowej, po wprowadzeniu profesjonalizacji SZ RP przestało funkcjonować, stąd nie ma możliwości masowego pozyskiwania oficerów rezerwy. Niewielkim źródłem dopływu do tego korpusu są byli żołnierze zawodowi, jednak ze względu na wysokie stopnie wojskowe, zaawansowanie wiekowe i stan zdrowia, nie w pełni nadają się oni do wykorzystania w WOT.

Zgodnie przepisami ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP, warunkiem mianowania żołnierza na pierwszy stopień wojskowy w korpusie oficerskim w czasie pokoju jest posiadanie przez niego wykształcenia wyższego i zdanie egzaminu na oficera⁶⁰. Zasadniczym rodzajem służby wojskowej przygotowującej kadry oficerskie w rezerwie jest służba przygotowawcza, do której może być powołana osoba, posiadająca wykształcenie co najmniej wyższe, a która trwa dla kandydatów na oficerów do sześciu miesięcy⁶¹.

⁵⁸ *Ibidem*, art. 98n ust. 2.

⁵⁹ Materiały dostępne w Biurze do Spraw Proobronnych; por. także: oficjalna strona Biura http://bdsp.wp.mil.pl/pl/1_97.html [dostęp: 22.05.2017].

⁶⁰ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony..., *op. cit.*, art. 76 ust. 9 pkt 2.

⁶¹ *Ibidem*, art. 98a ust. 4 i art. 98d ust. 1.

Studia na uczelniach odbywają się na trzech poziomach kształcenia, przy czym wykształcenie wyższe otrzymuje się, zgodnie z przepisem ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, po ukończeniu studiów pierwszego stopnia lub wyższych. Z powyższego wynika, że do służby przygotowawczej na potrzeby korpusu oficerów można powołać osobę, która uzyskała przynajmniej tytuł zawodowy licencjata lub inżyniera⁶².

Przepis ustawy o powszechnym obowiązku obrony RP pozwala na pełnienie służby przygotowawczej przez studentów uczelni wyższych w kilku okresach, w czasie letnich przerw wakacyjnych⁶³. Kształcenie w tym trybie w czasie studiów pierwszego stopnia (licencjackie, inżynierskie) – w związku z wymaganiami w zakresie wykształcenia – może się odbywać jednak na poziomie niższym niż do korpusu oficerów. Natomiast w czasie studiów drugiego stopnia (magisterskich), trwających z reguły dwa lata, pozostaje tylko jedna przerwa wakacyjna, a więc czas jest zbyt krótki, aby bez wcześniejszego kształcenia wojskowego przygotować oficera rezerwy.

Z formalnego punktu widzenia możliwe jest też szkolenie wojskowe podczas ćwiczeń wojskowych. Osoby przeniesione do rezerwy, niebędące żołnierzami rezerwy, mogą być szkolone w trybie ochotniczym.

Wadą w stosunku do służby przygotowawczej jest jednak ograniczony czas ich odbywania. Zgodnie z przepisem ustawy, ćwiczenia wojskowe mogą odbywać się jako: jednodniowe, krótkotrwałe – trwające nieprzerwanie do trzydziestu dni i długotrwałe – trwające nieprzerwanie do dziewięćdziesięciu dni. Przy tym, czas trwania ćwiczeń wojskowych nie może przekraczać łącznie dziewięćdziesięciu dni w ciągu roku, a żołnierz rezerwy może odbywać ćwiczenia wojskowe trwające do dwudziestu czterech godzin nie więcej niż trzy razy w roku, pozostałe ćwiczenia raz w roku. Łączny czas trwania ćwiczeń wojskowych przez cały okres pozostawania żołnierza w rezerwie nie może przekraczać:

- 1) dla szeregowych po zasadniczej służbie wojskowej – 12 miesięcy;
- 2) dla szeregowych, którzy nie odbyli zasadniczej służby wojskowej – 15 miesięcy;
- 3) dla podoficerów – 18 miesięcy;
- 4) dla oficerów – 21 miesięcy⁶⁴.

Obecnie w MON trwają prace nad koncepcją odbudowy zasobów oficerów rezerwy, zmierzające do uruchomienia nowej formy szkolenia wojskowego studentów w czasie studiów. Możliwe jest przeprowadzenie w toku studiów ochotniczego szkolenia teoretycznego, np. w trybie samokształcenia, konsultacji i e-learningu oraz prowadzenie praktycznych form szkolenia podczas przerw wakacyjnych. Absolwent studiów pierwszego stopnia mógłby uzyskać kompetencje wymagane na najniższym stanowisku oficerskim, zdać egzamin na oficera i ewentualnie uzyskać pierwszy stopień oficerski. Na dzień dzisiejszy trudno jest jednak przesądzać o wyborze odpowiedniego rozwiązania.

⁶² Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. z 2016 r., poz. 1842, z późn. zm.), art. 2 ust. 1 pkt 5.

⁶³ Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony..., *op. cit.*, art. 98d ust. 2.

⁶⁴ *Ibidem*, art. 101 ust. 1, art. 103 ust. 1 i art. 104 ust. 1 i 2.

Podsumowanie

Reasumując, wsparcie działań WOT ze strony organizacji społecznych, szczególnie proobronnych, stanowi bardzo ważny, choć niedoceniany czynnik osiągnięcia powodzenia operacji obronnej. W ostatnim okresie nastąpiła intensyfikacja współpracy MON z organizacjami proobronnymi oraz szkołami prowadzącymi klasy wojskowe. Jednocześnie jednak ujawnione zostało wiele problemów, barier i trudności. Jednym z nich jest standaryzacja szkolenia organizacji proobronnych i klas wojskowych, a także ich przygotowania do współpracy z jednostkami wojskowymi WOT. Podjęte działania w kierunku doskonalenia zasad współpracy MON z podmiotami społecznymi, program Paszport oraz inne dają nadzieję na pozytywne zmiany w omawianej dziedzinie, z pożytkiem dla sprawy obronności kraju.

Rola szkolenia wojskowego członków organizacji proobronnych, studentów i uczniów w tworzeniu oraz funkcjonowaniu wojsk obrony terytorialnej

Streszczenie

Po ogólnie korzystnej profesjonalizacji Sił Zbrojnych RP pojawiły się jednak pewne problemy. Jednym z nich jest stosunkowo niewielki dopływ wyszkolonych rezerw osobowych. Jednocześnie powstaje wiele organizacji społecznych o charakterze obronnym i paramilitarnym (nazywanych „organizacjami proobronnymi”), usiłujących podjąć inicjatywę obronne i współpracę z wojskiem. Dlatego też istnieje potrzeba spożytkowania potencjału tych organizacji nie tylko w tradycyjnych rolach (kształtowanie postaw patriotycznych, krzewienie tradycji wojskowych, wsparcie odpowiednich służb w działaniach ochronnych, pomoc humanitarna), lecz także w zakresie przygotowania swoich członków do zasilania zasobów osobowych Sił Zbrojnych RP, w tym wojsk Obrony Terytorialnej. W artykule autor podejmuje problematykę współpracy organów wojskowych z podmiotami społecznymi. Autor opisuje uwarunkowania, działania praktyczne oraz problemy w Ministerstwie Obrony Narodowej, związane ze standaryzacją i certyfikacją szkolenia wojskowego. Działania te dotyczą organizacji proobronnych i klas eksperymentalnych o profilu wojskowym w szkołach ponadgimnazjalnych. Prowadzone są tam programy pilotażowe mające dać odpowiedź w kwestii kierunków dalszego postępowania. Ostatnim elementem jest szkolenie wojskowe absolwentów i studentów uczelni wyższych na potrzeby odbudowy korpusu oficerów rezerwy. W tej dziedzinie prowadzone są dopiero prace koncepcyjne, dlatego też kształt ostatecznych rozwiązań jest obecnie trudny do przewidzenia.

Słowa kluczowe: Bezpieczeństwo narodowe, klasy wojskowe, obrona terytorialna, organizacje proobronne, pozamilitarne ogniwa obronne, system obrony państwa, Siły Zbrojne RP, Wojska Obrony Terytorialnej, zasoby osobowe

*The role of military training of the members
of pro-defence organisations and students in creating
and functioning of the Military Territorial Defence*
Abstract

In the article, the author deals with the problem of cooperation between military bodies and non-military organisations in Poland. After the professionalisation of the Polish Armed Forces – that generally brought positive effects – some additional problems occurred. One of them, a key one, is a limited availability of well-trained and qualified personnel reserves. At the same time, many of defence and paramilitary organizations (commonly known as so called „pro-defence organizations”) are attempting to engage in government-led defence initiatives and closer cooperation with the Armed Forces. Therefore, there is a need to utilize their valuable potential which refers not only to their traditional role (which embraces, but is not limited to, the following: shaping patriotic attitudes, promoting military traditions, support for security services, humanitarian aid), but also to this kind of training that would prepare their members to the future military service, mostly in Territorial Defence troops. The author describes the legal conditions and actions already undertaken by the Ministry of National Defence as well as challenges and problems that are being faced in the area of organisation, standardization and certification of the aforementioned military training. These activities concern both, pro-defence organizations and experimental forms with a military profile at the secondary level of education. There are ongoing pilot programs already introduced to identify the most effective ways of further proceedings. The last element of the analysis offered in the article is the problem of military training of graduates and university students that would augment the corps of reserve officers. Conceptual works are being carried out in this area, but the final solutions have not been recommended yet.

Key words: National security, territorial defence, pro-defence organizations, non-military elements of national security system, defence system, armed forces, territorial defence forces, personnel resources

*Роль военной подготовки членов военизированных
организаций, студентов и учащихся в создании
и функционировании Войск территориальной обороны*
Резюме

После перевода Вооруженных Сил Польши на профессиональную основу, появился ряд нерешенных проблем. Одной из них является сравнительно небольшой приток подготовленных соответствующим образом резервов. Вместе с этим можно наблюдать возникновение общественных организаций оборонного и военизированного характера, которые стараются наладить сотрудничество с армией. Поэтому существует необходимость использования потенциала этих организаций не только на традиционном поприще их деятельности (патриотическое воспитание, культивирование военных традиций, оказание помощи соответствующим государственным службам в их работе, гуманитарная помощь), но и в плане подготовки членов этих организаций к роли потенциального резерва Вооруженных Сил Польши, в том числе Войск территориальной обороны. В статье рассмотрена проблематика сотрудничества военных органов с общественными организациями. Изложено особенности,

практические действия и проблемы Министерства Обороны, связанные со стандартизацией и сертификацией военной подготовки. Эти действия касаются военизированных организаций и экспериментальных классов военного профиля в средних школах. Внедренные в этих учреждениях экспериментальные программы, должны дать ответ о направлениях дальнейших действий. Иным элементом действий является военная подготовка выпускников и студентов вузов, направленная на развитие корпуса офицеров запаса. В этой области сделаны только первые шаги и поэтому, в настоящее время, еще трудно предсказать какие будут итоги предпринятых действий.

Ключевые слова: национальная безопасность, военизированные классы, территориальная оборона, военизированные организации, невоенные звенья обороны, система обороны государства, Вооруженные Силы Республики Польша, Войска территориальной обороны, кадровые ресурсы